

1 2004

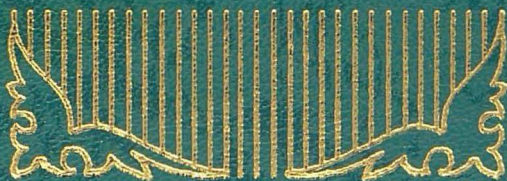
6388к

Нурлан ОРАЗАЛИН

*Маңгатами
туғындылар*

3

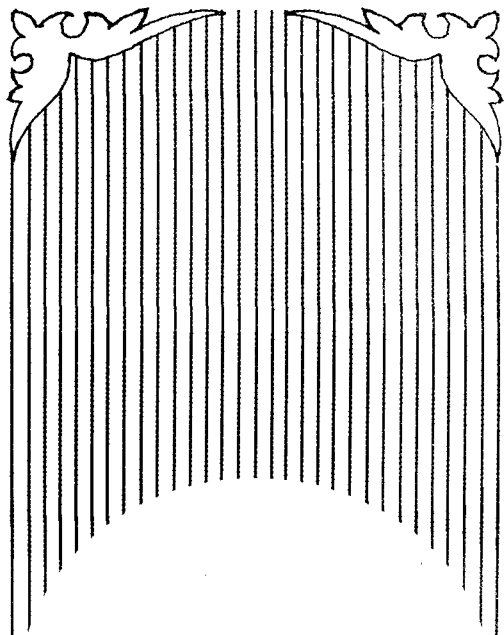

"Мәңгі жарыққады, жеңдік".

"Тоныкөк" жазуынан

*"Бұл ғасыр – менің жүрек сағатындай,
Матырым бірге онымен сағатындай..."*

Мұқағали

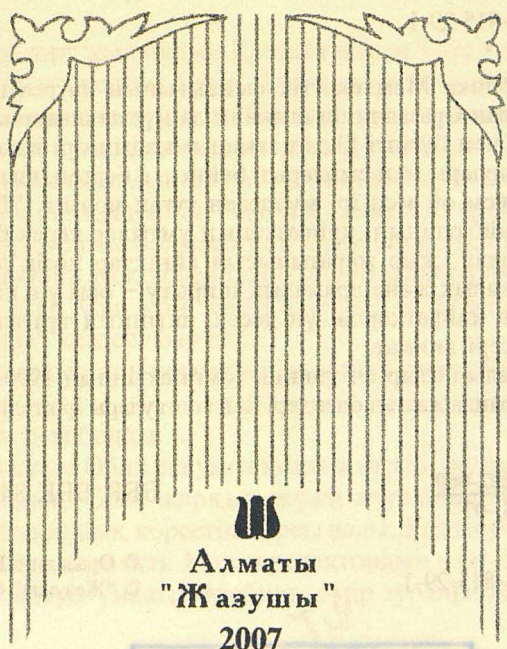
12007/6388K

Нұрлан ОРАЗАЛИН

*Үш томдық,
таңдамалы
туындылар*

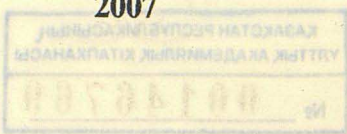
3-том

Жыр кітабы

Алматы
"Жазушы"

2007

ББК 84 (5Қаз)7-5

О 65

Оразалин Н.

О 65 Үш томдық таңдамалы туындылар. 3-том. **Жыр кітабы.**— Алматы: Жазушы, 2007.— 416 бет.

ISBN 9965-815-29-1

Республика Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, көрнекті ақын Нұрлан Оразалиннің шынайы да нұрлы шығармашылығы — ХХ ғасыр мен бүгінгі біздің заманымыздың әрі көкейкесті, әрі күрделі қырлары мен сырларын бейнелеп берген, шын мәніндегі іргелі көркем ой мен ірі мүддеден туған поэзия. “Бар әлемдік сойқанға айбаттанып, қайраттанып ұмтылар керек бір үн!” деп өзі айтқандай, жыр жаратылысын айғақтар нәзік лиризм мен нәрлі эпикалық және драмалық ширығу — осы үш қасиет үйлесім тапқан қайраткерлік үн десек, ақынның тұлғалық сипаты ашыла түсері ақиқат.

Ұсынылып отырған үшінші томға ақынның 1990—2001 жылдар аралығында жазған өлеңдері мен толғаулары іріктелініп алынды.

О 4702250202-060
402(05)-07

ББК ББК 84 (5Қаз)7-5

ISBN 9965-815-29-1

© Оразалин Н., 2007
© “Жазушы” баспасы, 2007

ҒАРЫШ МІНЕЗДІ ЖЫРЛАР

Адамдардың танысуы оңай... Оған мына байланыс пен коммуникацияның мықтап дамыған ғасырында таңғалудың еш реті жоқ. Бірақ танысу оңай болғанмен, ой мен ойдың табысуы, пікір мен пікірдің тамырласуы, мақсат-мүдденің сабақтасуы, орайласуы қиын. Менің Нұрлан ініммен арадағы таныстығымның өрісі кеңейіп, мағыналы сипат алғанына, шығармашылық тұрғыда сәтті сабақтастық тапқанына қуанамын.

Осыдан төрт жыл бұрын Қазақстанның Тәуелсіздік мерекесіне қатысуға келген бетім. Қазақ туғандар қай кездегідей ашық-жарқын қарсы алып, бір кездесуден екінші бір кездесуге жетелеп, мені қолды-аяққа тұрғызбады. Қалың қар құшағында жатқан Алатау да, түнгі көшелерін сақылдаған сары шұнақ аяз қыдырған Алматы қаласы да ерекше сұлу.

— Шықа, қарсы болмасаңыз, Сізге бір қолқамыз болып тұр,— деді Әбіш Кекілбаев інім қашанғы сабырлы мінезіне басып.— Егер Сіз жөн көрсеңіз, бас газетіміз „Егемен Қазақстанда“ кездесу бар еді...

— Е-е, сендер жөн көрсеңдер, мен неге қарсы болайын...— дедім.

Тоқтап осы болды.

Уәделі кезде Әбіш екеуіміз қолтықтасып, редакция босағасын аттадық. Бізді жарқын жүзді журналистер қауымы ерекше туысқандық көрсетіп қарсы алды. Кездесу бас редактордың болмесінде өтті. Маған редактордың өзін-өзі ұстауы, тауып сөз айтуы ұнады. Әдебиет, өмір туралы ойлары мен

тұжырымдары да көңілге қонымды. „Е-е, соңымыздан білімді, білікті жастар келеді екен-ау“, — деп ойладым іштей...

Ұзын сөздің — қысқасы, желтоқсанның сол бір әсері мол айшықты күндерінің ықылас-мейірімінің мол болғаны соншама, мені Алматыдағы дос-бауырларымның дәмі Европаға жібермей, ұшағым мерзімінен үш күн кешігіп ұшты. Әбіш, Қуаныш, Нұрлан үшеуі мені үш күн бойы шығарып салудың әлегімен жүрді.

Сондай самолет жолын тосқан күндердің бірінде Нұрлан:

— Мүмкін, уақытыңызды өткізуге себі тиер. Оқып көрерсіз... — деп менің қолыма қазақ тілінде шығатын бір журнал әкеліп ұстатты.

Жаңылмасам, аты — „Парасат“... Парақтай бастадым. Журналдың айқарма бетінде Нұрланның суреті мен үлкен топтама жырлары жарық көріпті. Оқып шықтым. Бүгінгі уақыт, заман жайлы сыр толғайтын, ойының астарында отты мұң мен сезім бар, мұңының астарында ашу бар, ашуының төркінінде ақындықтың от жалыны бар жырлар екен. Өлеңі ойың мен сезіміңді тез баурайды. Әсіресе, ақын жүрегін жарып шыққан:

„Түнгі дауыс...

Қандай сұсты? Үрейлі...

Әлде кім кеп көшемді үнсіз күрейді.

*Желтоқсанның жсетеді үні талықсып,
қашатындай бір ой қуып бір ойды...“—*

деген жолдар жадымда қалып қойыпты...

Ертесі мен мінген ақ лайнер аспанға көтеріліп, Европаны бетке алды. Алатау да, Алматы да, маған қуаныш, тебіреніс сыйлаған желтоқсанның ақ қарлы, сары аязды, шуақты күндері де артта қалып бара жатты. Тілімнің ұшына Нұрланның әлгі бір жолдары қайыра-қайыра орала берді...

Міне, ақынның „Құралайдың салқыны“ атты жыр жинағын оқу үстінде тағы да сондай бір өзгеше әсер құшағында отырмын. Қолжазбаның әр жаңа бетін ашқан сайын

маған әлде бір таныс сезім қолын созатындай. Дүниелік құбылыстарды өзінің жүрегі мен ойы арқылы өткізетін ақынның жырларын толқымай оқу мүмкін емес.

*„Мен осы өзіммін бе,
басқамын ба?
Пендемін бе жүрген құр бас қамында?
Жанымды мазалайды қайдағы ойлар,
жүі жасын ойнайды аспанымда.*

*Қара нөсер төгеді көктен құйып,
қара аспанның көңілі кеткен бе иіп?!
Жүрегім елеңдейді жүі-жүі,
найзағайлы ғарышым неткен биік?!“ —*

деген жұдырықтай жүрегі бар жұмыр басты пенденің қай-қайсысына да тән осынау философиялық тебіреніс пен сезім иірімдерінің өзгеше суретін салған, өлеңмен қиыстырып ой өрген жолдарға еріксіз риза боласың. Ақын қуанса шын қуанып, мұңайса шын мұңаяды. Оның бір жырдан екінші бір жырға көшіп отыратын лирикалық кейіпкерінің жан дүниесіндегі толқыныстар ауыл, аймақ, керек десеңіз, кейде ұлт пен ұлыс шекарасынан шығып, жалпы адамзаттық толғаныстар кеңістігіне көтеріледі. Ол аспанмен тілдесе де, жермен сырласса да, бір қызығы, сені досыңмен, ең жақын, ет бауыр туысыңмен сөйлестіргендей, тілдестіргендей ерекше бір халге бөлейді.

*„Қараңғыға ұмтылады неге ойым?
Қамықтың деп кімді, қалай сөгейін?
Беу, көк аспан, аруақтардың мекені,
тіл қатшы бір... Тірілерге не дейін?!“*

Немесе:

*„Жүрегімді жұлқиды Тәңір сөзі,
тамырына тығылып қаламұштың...“ —*

деген жолдардың бойынан шынайы шабыттан туған қуатты жырға тән қайталанбас қасиеттердің жатқанын қалай ғана аңғармауға болады?..

Нұрлан үшін „қараңғы түн де“, „аруақтарға мекен болған көк аспан да“, „кеудесін қысқан Дәуірдің қасіретті толғағы да“, бәрі-бәрі „жүрегін жұлқыған Тәңір сөзіндей“ елестейді. Ақын үшін оқшау ескі обалар кешегі „хунндар мен сақтардан қалып қойған оқылмаған кітаптай“ көрінеді. Жастық шағы от-жалында шарпылып, зейнеткерліктің құрығына түскен қарт адамның мына бір кескінін елестетіп көріңізші:

*„Күні-түні шыжғырып көмбеге ойын,
іздеп-іздеп шаршаған пендедейін.
Көше кезіп келеді күз адамы
ұқаланған үш сомдық теңгедейін...“*

Құлаққа, ақынның өз тілімен айтқанда, „жұмақтың жайлы бір үніндей“ естілетін мына ғажайып сұлу әлемнің әрбір сәті Нұрлан жырының жаратылысын ашар образды ойлаудың көркемдік құралдары секілді.

*„Атқақтап тұр қатты тамырым,
білемін ешкімге көнбесін,
көтеріп кетердей Тәңірім,
ғарышқа — мәңгіге пендесін.*

Көтерсе, көтерсін... Несі бар?!
Бір көріп қайтайын мұңды Айды.
Адамдар жердегі есі бар,
Айдағы дауысты тыңдайды...“ —

деген асқақ үнді, адам атаулының бәріне етене жақын, таныс, түсінікті ғарыш мінезді жырлар соның дәлелі.

Мұндай Жер мен Көк арасын өлең сиқырымен арбауға, жалғауға ұмтылатын табиғаттың өзіндей таза, қуанышшы мен қайғысы, мұңы мен сыры, мұзы мен жалыны қатар өрілер отты жырлар — бұл кітаптың басты өлшем, таразысы.

*“Сезімсіз жүрек қалай дiр етпек?
Сезiмдi сұлу құс дейдi;
жүректiң үнiн естiр жүрек тек,
түсiнер тiлсiз iшкi ойды“, —*

дептi бiр өлеңiнде ақын. Ендеше, мен де талантты iзбасар iнiмнiң жүрегiнен төгiлiп туған осынау ойлы да отты Жыр Үнiнiң адамдар жүрегiне, санасына тезiрек жеткенiн қалаймын!

Жалынды, жақсы жырлардың бауы берiк болсын!

Өлең — адам ойы мен сезiмiнiң түңғиық сырларын тербейтiн мәңгiлiк пен шексiз қозғалыстың құдiреттi көзi екенiн естен шығарма! Жыр-құсыңның қанаты талмасын, Нұрлан iнiм!

Шыңғыс АЙТМАТОВ.

Бiшкек,

17 наурыз, 1997 жыл

Мен ошн өзүмүск бе?

Басканын да?

Тендемик бе жүрдөк кыр бас калганда?

Кеудедеги кысадан кел

Жанымдан мадалайдог кайдагы ойлор,
жши жасоок ойнайдог аспапымда.

Нара көсөр төгөдү көктөн күйдөп,
жара аспапым, көңүлү кеткен бе шп?
Жүрөгүм аспапымдан елендейдү жши = жши,
Майдалаймы ^{жа болоттук} ~~басканын~~ кеткен бык?!

Сол бийиктен келедү дажмайып ур,
түршүлүктүн өңүрүнө наз, айлобул,
Узат болсог көрүкөр ^{жашоо жашоо} ~~жашоо жашоо~~
пукүрөгүнүн, жарымын азынот.

Түршүк = арба...

Манда алмай төртөсүкөн,
көк аспапым, ташардай төртөсүкөн.
Көсүгө алмай келесин...

Эттең!

Шүркүк!

Этар кездекнүн, кеп - келте көрөсүкөн.

Ширван ^{жетпей} ~~жашоо жашоо~~ кеудемнүн кыскада жш,
доска естимей жүрөктүн жши дотанок;
орта жолда болар ма тўраларда,
таждорикимон бар шолдор буйурдано?!

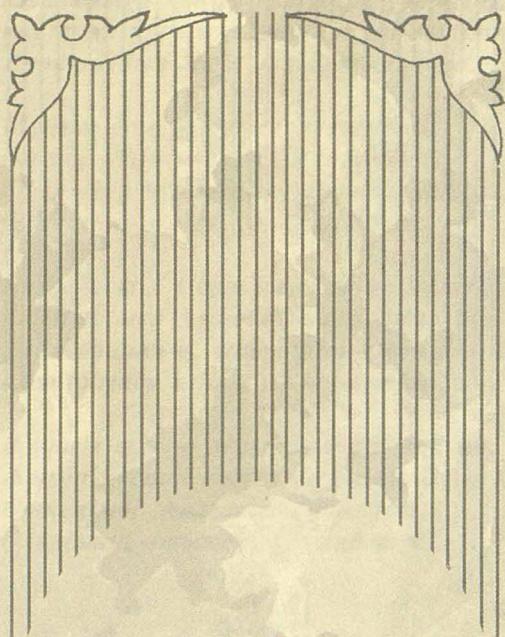
Махаббаттын ойкатын жши ушкочкан,
Өмүр бар да сол үрөк сүйс, күнүм.
Азык болуп ~~жашоо~~ арсыксиз өртөнүгө
таусолданыша ташканын тийистимин.

кыркүйөк, 1992 жыл.

Құралайдың салқыны

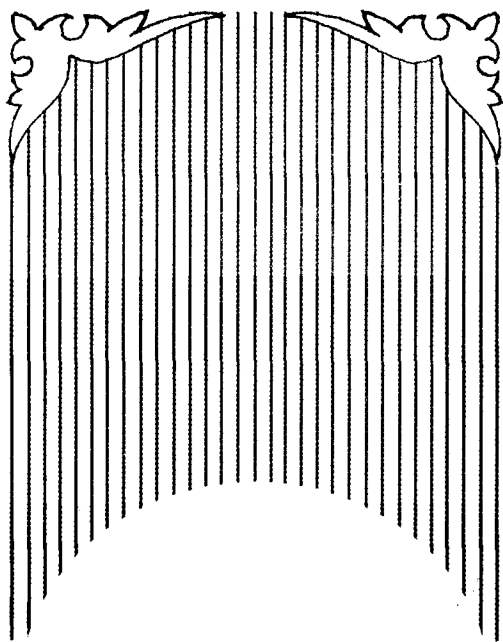
*"Земля каждый твой шаг
сопровождает,
Пока тебя в нее не погребут"*

Рудаки

*"Жүрейдіңді жулдызды тәңір сөзі
тамырша тоғылып қаламұштың..."*

тамыз, 1992 жыл

ЖҮРЕКЖАРДЫ

*Ойым осы — өртеңдей алмасатын,
Сырым осы — бұлақтай жалғасатын;
сенем түбі жарайды бір кәдеге,
қалып қоймай архивте шаң басатын.*

*Әнім осы — асқақтап айтылатын,
әуезімен аспанда Ай тұнатын;
Алатауым сәуірде қайта оянып,
құралайдың салқыны қайта ұратын.*

*Күйім осы — күмбірлеп тартылатын,
шанағымда қоңыр саз шарқ ұратын;
қайтқан құстың Арқадан үні естіліп,
Қаратаудың мойнына артылатын.*

*Мұңым осы — ортеген өзегімді,
бермеу үшін күрестім кезегімді;
біреу егер күндесе ту сыртымнан,
біреу үшін өмірім, сезем, үлгі!*

*Сөзім осы... Серпілсе, боздар тілім,
Атырау мен Алтайдың қозғар түнін.
Шалдықпасын, шабытым аман болса,
алға әкетер өзімді өз қарқыным.*

*Жырым осы — мәңгілік жазылатын.
Жырга қоспай өткен бе назын ақын?!
Өртеңімді жалғашы Ертеңіме,
Өлеңімнің отымен, қазына түні!..*

*Әп, күйімді, сөзімнің асылдарып,
Ой, сырымды Өзіңнен жасырмадым.
Бар болмысым, оқырман, осы менің,
өрдім жырмен тулаған Ғасыр қанын!..*

мамыр, 1996 жыл

ЖЫРҒА ТҮС, ЖҮРЕКТЕГІ БАР ЫСТЫҒЫМ

„Мұнар да, мұнар, мұнар күн...“

Махамбет

* * *

Қиянатпен айтылатын кінә — арсыз,
құмарыңды қандыратын түн — арсыз;
атақ пенен абыройдың жолы — арсыз,
атақтының көкірегі — мұнар, сыз.

Мұнар — үміт...

Мұнар — өмір...

Мұнар — күн...

Тұман құшқан келбетіндей шынардың,
басылмайтын, тарқамайтын бір жерік
дұғасындай тұмардың.

Мұнар — үміт жетелейді күнді алға,
жетелейді қилы-қиын сындарға;
ой мен сана, жүрек — оның тұтқыны,
тұтқын жүрек тыңдар ма?!

Бағынбайды дабыл ұрып, күй ұрып,
өктемсініп, оңы-солын бұйырып,
мұнар үміт — ұстатпайтын көк сағым,
жеткізбейтін қиыр ұқ.

Мұнар үміт — мұнар өмір бастауы,
молдау болып төгіледі шашпауы.

Марапатшы көп болса егер...
Пендеңнің
мүмкін емес таспауы.

Еленбейтін есті сөзі сыңардың,
тасқан жерден басталады мұнар күн;
асқан-тасқан атақтыға көк тиын
тұрмас құны шын Ардың.

Ар жоқ жерде айтар билік шын арсыз,
арсыздарды тыңдап үнсіз, тынарсыз;
жүрек біткен соғар үнсіз — сыңарсыз,
шың атаулы мұңаяды шынарсыз...
Жердің үстін басар келіп
Мұнар...
Сыз...

шілде, 1991 жыл

* * *

Көз ұшында — қияңқы бел, тал, қия,
тал, қияда қалды әнім.
Жүрегіме жетім күдік салды ұя,
күндерімді жалғадым.

Көкірегімді кермек, ащы тесті мұң
түтініндей аршаның;
жаңғырды түн, дауысыңды естідім,
ести-ести шаршадым.

Өзгермейтін бұл неғылған ғайып үн?
Жаңғырды мұң жолдардан.
Аз ғұмырдың арқалатқан айыбын
өзегімде тоңды арман.

Тоңды жүрек...
Тоңды сезім...
Тоңды үміт...
Создым қолды заңғарға.
Шабыт шіркін, шау тартқандай болдырып,
жылу берер жан бар ма?!

Талмаусырап шерге батты жер үсті,
түншықты үнсіз Ай мұңды.
Кімге айтамын кеудемдегі керісті,
кімге айтамын қайғымды?

Тіл қатпады түнгі дала, түнгі аспан,
тіл қатпады тал, қия,

Көгілдір тау...
Көктем...
Көк бел гүл басқан,
көз ұшында қалды ұя...

шілде, 1991 жыл

* * *

Аққуым, айналайын, қос құлыным,
сендерді, заманды ойлап өсті мұңым.
Ертеңім не болады?
Кім айтады?
Қай арада тоқтайды дос-бүгінім?

Болар деп кім ойлаған бұлай бәрін,
оңаша қалсам болды жылайды Арым?!
Адамдар қиратуда кеше ғана
өзі қолдан жасаған „құдайларын“.

Өздерін аямауда өзге сынды.
Көз — қатал...
Көңіл — түман...
Сөз — кесімді...
Тәңірі тәлкегі ме? Бұл не өзі?
Кім көтерді билікке сезбес ұлды?

Көзінде шуламайтын көк орманы,
жанында махаббат жоқ, жоқ арманы...
Жер бетін қаптап кетті „әулиелер“,
өзендер суалуда көп арналы.

Қорқамын...
Содан қатты сескенемін.
(Мың жанып, мың қайтара өшкен едім).
Мынау ұлы Даланың төсін еміп,
ғасырдан ғасырларға көшкен елім,
сені ойлап, сескенемін, сескенемін.

Шошимын...
Шошынам да шамырқанам,
көздерді көріп кейде жабырқаған.
Түн — мұнар...
Дала — мұнар...
Бәрі — мұнар...
Мұнарға қалай келдік? Таңырқанам.
Мұнарды көріп тұрып шамырқанам.

шілде, 1991 жыл